

בשמיעת ד"ת בעלמא, וצ"ע בכ"ז. (ויעו"ש בזכר דבר שציין לדברי השע"ת).

ענף ד

בדין שומע כעונה במי שידין מטונפות

יא) והנה יעוי' בביאור הלכה שם (בסי' ק"ד) שכתב, דיעויין בפמ"ג כאן שכתב ג"כ שאלה אחרת כעין זה דהנצרך לנקביו, ובפמ"ג שם (בסימן ק"ד בא"א סק"ז) כתב וז"ל, "שאלה מי שידין מטונפות שחייך בראשו וכדו' ושמע חבירו שבירך ונתכוין לצאת אם יכול לאכול הפרי כך וכדו', תשובה, הנה אם ידיו מטונפות ובירך דיעבד אין צריך לחזור וכו', ומיהו י"ל שומע כעונה דוקא בראוי לענות וכדו' כל הראוי לבילה וכו', משא"כ כאן שאין ראוי לענות דידין מטונפות וכו', ומ"מ הנך רואה ממ"ש המחבר בכאן דהעומד בתפילה ישתוק ושומע כעונה, משמע דיצא לגמרי וה"ה כה"ג, וידיו מטונפות קיל טפי דאי בעי הוה מנקה לידיו", עכ"ל.

והיינו דמצד דינא ידיים מטונפות כתב הפמ"ג דליכא מקום לספוקי בהא דודאי דיצא יד"ח בשומע כעונה, כיון דאף המברך בפיו כשידין מטונפות בדיעבד אין צריך לחזור ולברך, וא"כ ודאי דה"ה כשנתכוין לצאת בשומע כעונה דאין צריך לחזור ולברך ויכול לאכול הפרי.

ובל' עיקר ספק הפמ"ג הוא בעיקר דין שומע כעונה, בהיכא שאינו ראוי לענות בעצמו וכגון הכא דלכתחילה אינו ראוי לברך בעצמו כשידין מטונפות אם יכול לצאת יד"ח בשומע כעונה מאחר, דכיון דאינו ראוי לברך בעצמו אפשר דאינו יכול לצאת מאחר, וכדרכ זירא דכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו.

בדין הנצרך לנקביו גבי שמיעת דברי תורה

י) ובעיקר האי דינא דשומע כעונה גבי הנצרך לנקביו, יעויין בזכר דבר (להגאון הגדול רבי דוב לגדו שליט"א) בסוף סימן כ', שהקשה בזה מגמ' ב"ק דף י"ז ע"א, דאמרינן שם "אמר רבה בר בר חנה הוה אזילנא בהדיה דר' יוחנן למשאל שמעתא כי הוה עייל לבית הכסא והוה בעינא מיניה מילתא, ולא פשיט לן עד דמשי ידיה" וכו'.

וקשה היאך שאלוהו בדברי תורה, והרי הנצרך לנקביו אסור בדברי תורה כמבואר ברמ"א בסי' צ"ב שם ס"א, וכיון דשומע כעונה בהא נמי ליתסר לשמוע דברי תורה.

ולכאוי' מבואר בזה כדמצדד הביאור הלכה דהנצרך לנקביו לא נאסר בשומע כעונה. (ובמסורת הש"ס שם הביא לגירסת השאלות דגריס "כי הוה נפיק מבית הכסא" ואף בזה קשה האין שאלוהו והא דילמא ידיו אינן נקיות ואסור בד"ת).

ויעו"ש בזכר דבר דכתב, דאפשר דרק בכוונת המשמיע להשמיע אל השומע הוא דאסור, ולא בשמיעת ד"ת בעלמא, יעו"ש.

מנחת חינוך

ולפי"ז דדין שומע כעונה בדברי תורה הוא רק בכוונת משמיע להוציא לשומע ולא בשמיעת דברי תורה בעלמא, דכן הוא נמי גבי מש"כ לעיל בענף ב' למחלוקתם דהגרש"ק והשערי תשובה, גבי ברכות התורה אם השומע דברי תורה צריך לברך, דלא איירינן בשמיעת דברי תורה בעלמא, אלא דוקא בדאיכא כוונת משמיע להשמיע הדברי תורה אל השומע, וכן כוונת שומע לצאת.

אולם יעוי' בדברי השערי תשובה שם (בסי' מ"ז סק"ג) שכתב בסו"ד וז"ל, "ונראה להחמיר שאף שאינו רוצה ללמוד בעצמו, רק שומע מאחר שלומד ושותק, שיברך ברכת התורה קודם ולא דמי להרהור בלבד", עכ"ל. ומפורש בדבריו דאיירי

וע"ז כתב הפמ"ג דמדברי המחבר שפסק כשיטת רש"י דהעומד בתפילה שאינו יכול לענות קדיש וקדושה בעצמו, ישתוק וכיון לקדושה שאומר הש"ץ ויצא יד"ח בשומע כעונה, חזינן דאף בהיכא שאינו יכול לענות בעצמו מ"מ הוא יכול לצאת יד"ח בשומע כעונה מאחר, וא"כ ה"ה לענין ידיו מטונפות דאף שאינו ראוי לענות ולברך בעצמו, מ"מ יכול לצאת בשומע כעונה מאחר.

ואדרבה לענין ידיו מטונפות קיל טפי מהעומד בתפילה דלא מיקרי אינו ראוי לברך בעצמו, דהא אי בעי הוה מנקה לידיו ורק אריה הוא דרביע עליה. (ועייין בסימן י' שהרחבנו שם בהדין דאינו ראוי לבילה גבי שומע כעונה, ובדברי הפמ"ג בזה לענין אינו ראוי לבילה בידיו מטונפות, וכן באינו ראוי לבילה מחמת שאינו ראוי לענות בתפילה, או גבי אלם שאינו ראוי כלל לענות, יעו"ש בהרחבה).

בשיטת הפמ"ג גבי ערום ובגדר שומע כעונה

(יב) עכ"פ חזינן בזה בדברי הפמ"ג דכל עיקר ^{ואוצר החכמה} ספיקו גבי ידים מטונפות, הוא רק כלפי הסברא אם שייך למימר שומע כעונה במי שאינו ראוי לענות בעצמו, ובזה הוא דכתב להוכיח דמהא דפסק המחבר כשיטת רש"י חזינן דאף כשאינו ראוי לענות בעצמו מ"מ הוא יכול לצאת בשומע כעונה מאחר, אכן בהא לא נסתפק הפמ"ג כלל, אם בשומע כעונה יכול לכתחילה לצאת יד"ח כשידיו מטונפות, וכדהסתפק הביאור הלכה גבי הנצרך לנקביו.

ואדרבה מבואר בדברי הפמ"ג בבירור דכל דבריו אזלי רק בדיעבד אחר שכבר נתכוין לצאת בברכת חבירו אם יצא, ובזה הוא דכתב דכיון דדין ידים מטונפות אינו מעכב בדיעבד ואף המברך בפיו אינו צריך לחזור ולברך, לכך רשאי השומע לאכול הפרי, אבל לכתחילה בודאי דאסור לצאת

בשומע כעונה כשידיו מטונפות, (וכן אם דין ידים מטונפות היה מעכב אף בדיעבד וכהדין דהנצרך לנקביו דאמרינן דצריך לחזור ולברך, מבואר בדבריו דה"ה נמי דהיוצא לחובת ברכה בשומע כעונה בשעה שידיו מטונפות דהיה זקוק לחזור ולברך).

ומבואר בזה בדברי הפמ"ג דס"ל להלכה בגדר שומע כעונה כהתבאר"ש והמג"א, דהשמיעה היא כדיבור והשומע הוא כמברך בעצמו כדיבור שמיעתו, וכיון דהשומע הוא כמברך בעצמו אסור לו לברך כשידיו מטונפות, וכ"ש גבי הנצרך לנקביו (דהתם אף בדיעבד צריך לחזור ולהתפלל), דייאסר לו לצאת בשומע כעונה בשעה שהוא נצרך לנקביו.

ואזיל בזה הפמ"ג לשיטתו, דבירור"ד סי' א' שם גבי ערום (במשב"ז ס"ק י"ט) פסק הפמ"ג כדברי התבואות שור, דאע"ג דהערום הותר בהרהור מ"מ בשומע כעונה נאסר כיון דהשמיעה היא כדיבור והדיבור אסור בערום ע"ש.

וכן אזיל בזה הפמ"ג לשיטתו במאי דס"ל גבי שומע כעונה ברואה את הערוה. דיעויין בביאור הלכה בהקדמתו לסימן ע"ד אות ה', שכתב שם מהפמ"ג דכשרואה ערות חבירו אסור מה"ת לקרוא ק"ש או לעסוק בד"ת ודבר קדושה, דכתיב ולא יראה בך ערות דבר, ודוקא דיבור הוא דאסור אבל ההרהור מותר בערוה, ושומע כעונה אסור בערוה דהוי דיבור.

והיינו כדס"ל למג"א והתבאר"ש גבי ערום וכדפסק כן הפמ"ג עצמו (וכן המשנ"ב הנ"ל בסי' ע"ה), דאע"ג דההרהור שרי ליה לערום מ"מ בשומע כעונה הוא נאסר דהוי כדיבור, וה"ה נמי כנגד ערות חבירו, דאע"ג דהותר בהרהור מ"מ בשומע כעונה נאסר דהוי כדיבור, וה"ה נמי גבי ידיו מטונפות. (עוד בשיטת הפמ"ג בגדר שומע כעונה, יעו"ש בהערה ט') כאן).

(ט) עוד בשיטת הפמ"ג בגדר שומע כעונה, יעויין בסוף סימן ט' גבי שומע כעונה בחצי ברכה, דנתברר לן שם

דהפמ"ג (נסי' רי"ד) ס"ל כהרעק"א דמהני שומע כעונה בחצי ברכה, וכן הוכיח המשנ"ב בשיטתו ממש"כ גבי

והנה המג"א איהו דס"ל גבי ערום דאע"ג דהותר

1234567

בהרהור מ"מ בשומע כעונה הוא נאסר, כיון

דהשמיעה כדיבור והוי כעונה ממש, וכדכתב בסימן פ"ה דליכא למימר ביה שומע כעונה דהא אסור הוא לענות, ויעויין במג"א (בסי' ע"ט שם) גבי צואה שכתב, דאף השומע נאסר בתוך ד"א של צואה, "כיון דבעינן בשומע כעונה דעת שומע ומשמיע".

והיינו דלא בעינן בזה לאסור וס' דהשומע הוא כמתפלל בעצמו בדין שמיעתו וכדכתב המג"א עצמו גבי ערום, אלא די בזה במאי דבעינן כוונת שומע לצאת, ובתוך ד"א של צואה אינו רשאי לכוין.

אולם יעויין במחצה"ש שם שכתב על דברי המג"א (דבעינן דעת שומע ומשמיע) וז"ל, "דעת

שומע וכו' והוי כעונה והכא כיון דצואה מפסקת אי אפשר להיות שומע כעונה דהא אסור לענות" עכ"ל, וזה ממש כדברי המג"א גבי ערום "דליכא למימר ביה שומע כעונה דהא אסור לענות", וחזינן בדברי המחצה"ש דס"ל דהא דנאסרים השומעים בתוך ד"א של צואה, הוא משום דנקטינן בגדר שומע כעונה דהשומע הוא כמתפלל בעצמו כדיבור שמיעתו.

וכן יעויין במשנ"ב שם בסק"ז דביאר בטעמא דנאסר השומע בתוך ד"א של צואה וז"ל, "דהוי כאילו מתפלל כל אחד עתה לעצמו", ומבאר בדברי

ענף ה

בדין שומע כעונה כנגד צואה וברואה את הערוה, ובחשבון שיטת המשנ"ב בגדר שוב"ע מכמה דוכתי

(ג) **והנה** בסי' ע"ט ס"א כתב הרמ"א וז"ל, ש"ץ המתפלל וצואה בביהכ"נ או בבית שמתפלל שם, אפילו הוא לאחריו בכל הבית צריך לשתוק עד שיוציאנה, מאחר שמוציא רבים ידי חובתן ואי אפשר שלא יהא מן הקהל בתוך ד' אמות של הצואה, עכ"ל.

ורדין זה דאף השומע נאסר בתוך ד' אמות של צואה, מתבאר שפיר לפי ב' הצדדים בגדר שומע כעונה, כיון דבתוך ד"א של צואה אסור להתפלל ולברך אפילו בהרהור (כמבואר שם), וא"כ אף אי נימא בגדר שומע כעונה דאינו כמברך ומתפלל בעצמו, אלא דיוצא השומע בתפילת הש"ץ, מ"מ הוא צריך לכוין לשמוע הברכה, ובמקום הצואה אינו רשאי לכוין. (וכדכתבו הפרישה והט"ז גבי ערום למאי דס"ל דערום אסור אפילו בהרהור, דלכך הוא נאסר בשומע כעונה כיון דצריך לכוין לשמוע הברכה והוא אסור בכך, וכן"ל בסק"א).

וכמו"כ יעוי' לעיל בהערה ז', שכתבנו לדברי הביאור הלכה בריש סי' ק"א שנסתפק בהיכא שלא כיוון הש"ץ בברכה ראשונה דאבות, והשומע היוצא ממנו יד"ח תפילה בשומע כעונה כיוון בעצמו אם יצא, וכתב ע"ז הביאור הלכה וז"ל, "דשומע כעונה והוי כאילו השומע אמר בעצמו הברכה אבות והוא מכין ביאורו" עכ"ל, ויעוי' שביאור הלכה שכתב דמדברי הפמ"ג שם משמע דלא מהני ליה לשומע לצאת באופן זה. ומעורר כמה וכמה דוכתי כתבנו לדון בדברי הפמ"ג בגדר שומע כעונה, ויבואו אי"ה למקום אחד בחלק ב' ההולך ונדפס בעזרה.

קריאת המגילה, יעו"ש. וזה בהכרח מחמת דס"ל לפמ"ג בגדר שומע כעונה דהשמיעה מחשבא כדיבור, יעו"ש בסק"ב בהרחבה.

ויעויין בהרחבה בשיטת הפמ"ג בגדר שומע כעונה, במה שכתבנו בסימן י' גבי שומע כעונה באלם ובמי שאינו ראוי לענות, בענף ג' שם, ושם נתברר לן בשיטת הפמ"ג בהיפוך מהנכתב כאן, ויעו"ש בהערה י' במש"כ להקשות סתירה בדברי הפמ"ג ממ"ש גבי ערום למ"ש גבי אלם, וכן יעו"ש בהערה ט' במאי דנתברר לן בשיטת הפמ"ג גבי שומע כעונה בהדין דמתוך הכתב, יעו"ש.

כדיבור, וה"ה נמי כנגד ערות חבירו, דאע"ג דהותר בהרהור מ"מ בשומע כעונה נאסר דהוי כדיבור, וכדכתב המשנ"ב בסי' ע"ט דמהאי טעמא דהשמיעה הוי כדיבור לכך נאסר השומע בתוך ד"א של צואה.

אלא דצ"ע לפי"ז, דהמשנ"ב לכאן סתר עצמו ממה שכתב בסי' ק"ד גבי הנצרך לנקביו, דשם כתב בביאור הלכה דקיי"ל דאע"ג דשומע הרי הוא כעונה מ"מ אינו כדיבור ממש, ולכך צידד דהנצרך לנקביו שרי ליה לצאת בשומע כעונה, והרי לדבריו מוכח מהאי דינא דצואה וכן מהאי דינא דרואה את הערוה, וכן ממה שפסק גבי ערום, דהשמיעה הוי כדיבור והשומע הוא כמתפלל ומברך בעצמו, וא"כ ה"ה נמי גבי הנצרך לנקביו דהוא כמתפלל בעצמו שצריך לחזור ולהתפלל, וצ"ע.

וזה עוד יש להוסיף בזה בחשבון דברי המשנ"ב, דהנה בביאור הלכה בסי' נ"ט (ד"ה עם הש"ץ) הביא למש"כ הטור בשם הרא"ש, שכל שהוא

המשנ"ב כדכתב המחצה"ש, דהא דנאסרים השומעים בתוך ד"א של צואה, הוא משום דנקטינן בגדר שומע כעונה דהשמיעה חשיבא כדיבור, והשומע הוא כמתפלל בעצמו כדיבור שמיעתו, וצ"ע.
[אוצר החכמה]

בחיובן שיטת המשנ"ב בגדר שומע כעונה מכמה דוכתי

יד) עכ"פ דהיינו בזה גבי צואה דנקיט המשנ"ב בגו שומע כעונה דהשמיעה חשיבא כדיבור, וזהו לשיטתו במאי דכתב בביאור הלכה (בהקדמתו לסימן ע"ד הנ"ל) גבי רואה את הערוה, דהא דאסור מן התורה לקרוא ק"ש או לעסוק בד"ת ודברי קדושה כשרואה את הערוה, הוא דוקא כדיבור אבל ע"י הרהור מותר, ואע"ג דההרהור מותר מ"מ בשומע כעונה הוא אסור, דשומע כעונה הוי כדיבור.

וכן לשיטתו במאי דפסק במשנ"ב בסימן ע"ה גבי ערום כדעת התבונ"ש והמג"א, דאע"ג דההרהור שרי ליה לערום מ"מ בשומע כעונה הוא נאסר דהוי

האיסור לישב בתוך ד' אמות של המתפלל, דה"ה נמי בהוצא לתפילתו בשומע כעונה מהש"ץ, שאסור לישב בתוך ד' אמותיו, והביא הפמ"ג שם ראייה לדבריו מדברי הרמ"א הנ"ל שכתב דאף השומע נאסר לעמוד בתוך ד"א של צואה, וחזינן דהמתפלל ע"י שומע כעונה דינו כמתפלל בפיו לענין דאסור במקום צואה, וה"ה נמי דהוא כמתפלל בפיו שאסור לישב בד' אמותיו, (ויעוי' שם שהרחבנו בדברי הפמ"ג, אם הוא תלי בגדר שומע כעונה, או דהא דאסור לישב בד"א דהמתפלל הוא דין במקום העומד לפני המלך, וכיון דהשומע הוא עומד לפני המלך בעצמו לכך אסור לישב במקומו, יעו"ש בהרחבה).

ודברי הפמ"ג לכאן צ"ע, שהרי במקום צואה אסור להתפלל ולברך אפילו בהרהור, וא"כ אף אי נימא דהשומע אינו מתפלל לעצמו, ואף אינו בגדר עומד לפני המלך, ושפיר שרי לישב בתוך ד' אמותיו, אעפ"כ הוא נאסר לעמוד במקום צואה, וכדכתב המג"א הנ"ל דבשומע כעונה בעינן כוונת שומע לצאת, ובמקום צואה אסור לו לכיין לצאת בתפילת הש"ץ שאף ההרהור נאסר וכנ"ל, וצ"ע בכ"ז. שוב ראיתי למש"כ הפמ"ג בסי' ע"ט שם במשב"ז סק"ג יעו"ש.

(והנה יעוי' בסימן א' (ריש ענף ג') שהרחבנו שם, דאף אם אמרינן דנפיק השומע בתפילת הש"ץ ואינו מתפלל לעצמו, דכ"ז הוא נפק"מ לדיני מעשה התפילה, אכן דיני המתפלל וכהלכות כובד ראש שבתפילה ודאי דנהיגי אף גבי השומע, דאף השומע הוא מתפלל ועומד לפני המלך, (יעו"ש שהרחבנו לפי"ז בכמה וכמה דינים בהלכות תפילה אם הוו דינים במעשה התפילה או בעומד לפני המלך, ובנפק"מ בזה גבי השומע).

ויעו"ש בהערה ו' כמה שכתבנו לפי"ז, דאפשר דהא דכתב המשנ"ב הנ"ל בטעמא דנאסר השומע בתוך ד"א של צואה, "דהוי כאילו מתפלל כל אחד לעצמו", אין כוונתו בזה לגדר שומע כעונה דאמרינן דהשומע מתפלל לעצמו כדיבור השמיעה, אלא דאף אי נימא דנפיק השומע בתפילת הש"ץ, אך כל אחד מהשומעים הוא מתפלל ועומד לפני המלך בעצמו, ולכך הוא נאסר לעמוד במקום צואה. וכבר כתבנו שם דעדיין דברי המשנ"ב צ"ע, דלענין איסור השומע לעמוד במקום צואה, אף לא בעינן לזה שהוא עומד לפני המלך, דעצם הכוונה לצאת בתפילת הש"ץ נאסרה וכנ"ל.

ויעו"ש נמי שכתבנו להקשות כן בדברי הפמ"ג, דיעוי' בפמ"ג בסי' קכ"ד (נמשנ"ז סק"ג) שכתב גבי

חבירו, ולא אמרינן דהוי כדיבור וכאילו אמרו בפיו, יעו"ש).

עוד בשיטת המשנה ברורה בגדר שומע כעונה, יעויין בסימן י"ב במאי דנתברר לן שם בשיטת המשנ"ב ממה שכתב בביאור הלכה בסוס"י קצ"ט גבי הדין דצריך להשמיע לאוזניו, דהשומעים מחרש שלא השמיע לאוזניו, יוצאים ידי חובתם רק בדיעבד, וז"ל שם, "דאף דשומע כעונה מ"מ לא עדיפא השומעים מהמברך בעצמו", יעו"ש שהרחבנו דהוא תלי בגדר שומע כעונה.

כמו"כ יעויין בסימן ט' ס"ק ח' ובהערה שם, דהמשנ"ב בכמה דוכתי ס"ל כהרעק"א דמהני שומע כעונה בחצי ברכה ודלא כהחזו"א, וזה בהכרח משום דס"ל דנקטינן דהשמיעה כדיבור והשומע כמברך בעצמו לחצי הברכה שהוא שומע, (יעו"ש בסימן ט' בענף א' שהרחבנו בזה).

וכן יעו"י בהערה ז' לעיל, שהבאנו שם לדברי הביאור הלכה בריש סי' ק"א שכתב להסתפק, בהיכא שלא כיוון הש"ץ בברכה ראשונה דאבות, והשומע (היוצא ממנו יד"ח תפילה בשומע כעונה) כיוון בעצמו אם יצא, וכתב ע"ז הביאור הלכה וז"ל, "דשומע כעונה והוי כאילו השומע אמר בעצמו הברכת אבות והוא מבין ביאורו" עכ"ל. (ויעו"י גמי בהערה ט' לעיל, שהבאנו בשיטת הפמ"ג בגדר שומע כעונה, למש"כ שם בביאור הלכה דמדברי הפמ"ג משמע דלא מהני ליה לשומע לצאת בכה"ג שלא כיוון הש"ץ).

סומך על הש"ץ לצאת ממנו בשומע כעונה, צריך לכוין ליבו לכל מה שהוא אומר ולא יפנה ליבו לדברים אחרים, ואם באמצע הברכה היה פונה ליבו לדברים אחרים הרי הפסיד הברכה דהוי הפסק, ומשא"כ כשהוא קורא בפיו אף אם קרא מקצתה בלא כוונה יצא.

ויעו"ש בביאור הלכה שהקשה בדברי הרא"ש וז"ל, "וצריך עיון גדול לפי מה דקיי"ל שומע כעונה והוי כאילו אמר ממש בפיו וכדמוכח בברכות בתוס' ד"ה כדאשכחן גבי בעל קרי, וא"כ הא ^{הוי כקרא בפיו וכו', עכ"ל.}

וקושית הביאור הלכה לכאן צ"ע, דהיכן קיי"ל בשומע כעונה דהוי כאילו אמר ממש בפיו, ואדרבה איהו עצמו כתב בסי' ק"ד, דקיי"ל וכך מנהגינו דשומע כעונה אינו כדיבור ממש, ולכך נסתפק שם גבי הנצרך לנקביו, [והא דכתב הכא וכדמוכח גבי בע"ק, כבר כתב שם הביאור הלכה גופי' לדחות, דשאני בע"ק דחמיר טפי, וליכא להוכיח מיניה האיך קיי"ל בגדר שומע כעונה, וכנ"ל].

והן אמת דמהא דפסק המשנ"ב גבי צואה וגבי רואה את הערוה וכן גבי ערום, חזינן דקיי"ל דשומע כעונה הוי כדיבור וכאילו אמרו בפיו, אך כ"ז גופא צ"ע. (ובעיקר קושית הביאור הלכה שהק' ארא"ש דקיי"ל דשומע כעונה הוי כאילו אמר ממש בפיו, יעויין בסימן ט' סוף סק"ג ובהערה שם, דנתבאר לן בבירור בשיטת הרא"ש מכמה דוכתי, דס"ל בגדר שומע כעונה דנפיק השומע בברכת

סימן ח

בדין שומע כעונה אם הושווה השומע להמברך בפיו

ומתוך מש"כ רב אחא משבחה גאון ז"ל (כשאלתות פרשת יתרו) למדנו עיקר דבר זה, דמאי דאמרי' הכא שהוא מצוה משום קדושה אינו אומר אלא על המברך, דכיון שמזכיר את השם צריך שיטול ידיו קודם שיברך, אבל נטילת האחרים אינו משום קדושה אלא מפני הסכנה בלבד, ולכך כתב שם רב אחא גאון דהמברך צריך ליטול ידיו קודם ברכת המזון כיון שיש לו להזכיר את השם, אבל האחרים כיון דלא הוי אלא משום סכנה יכולין ליטול מים אחרונים אחר ברכת המזון, עכ"ל, וכ"כ הרא"ש שם.

וכך פסק הטור בסימן קפ"א וז"ל, "ורב אחא משבחה כתב שהמברך לפי שמזכיר את השם צריך ליטול ידיו קודם שיברך, אבל האחרים אינו אלא משום סכנת מלח סדומית ואם רצו אין נוטלין קודם ברכה" עכ"ל.

והיינו דס"ל לרב אחא גאון דקרא דוהייתם קדושים שהוא מצוה משום קדושה לא אתא אלא למברך ברכת המזון בפיו, דכיון דמזכיר את השם צריך ליטול ידיו כדי להעביר הוזהמא, אבל השומעים דאין מזכירין את השם בעצמם אלא דנפקי יד"ח ברכת המזון בשומע כעונה מהמברך, אין צריכין ליטול ידיהם משום קדושת הזכרת השם אלא משום סכנה, ולכך אם רצו יכולין ליטול ידיהם אף אחר ברכת המזון.

ויעני' ברבינו יונה שם שהקשה וז"ל, "ובכאן יש להקשות דהכא משמע דמים אחרונים מצוה משום קדושה, ובגמ' חולין (דף ק"ה ע"ב) משמע שהם חובה מפני הסכנה, דאמרי' התם מפני מה אמרו מים אחרונים חובה מפני שאדם אוכל אחר סעודתו מלח ויש בו מלח סדומית שמסמא את העינים וכו'.

ענף א' - היוצא לברכת המזון בשומע כעונה אם מחוייב בנמילת מים אחרונים.

ענף ב' - בהדין ד"הבון לקראת אלקיך" אם מחוייב בו השומע.

ענף ג' - במחלוקתם דהב"ח והרמ"א אם מחוייב השומע בכיסוי הראש.

ענף ד' - בדין העמידה בברכת המצוות אם מחוייב בו השומע.

ענף א

אם מחוייב השומע בנמילת מים אחרונים

א) הנה גבי דין ידים מוזהמות דמים אחרונים, מצינו מחלוקת אם הוא דין בדוקא במברך שמזכיר את השם בפיו, או דגם השומע דנפיק לברכהמ"ז בשומע כעונה מחוייב בהם, דאף הוא כמברך בפיו שצריך ליטול ידיו.

דבגמ' בברכות דף נ"ג ע"ב, "אמר רב יהודה אמר רב והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים" וכו'.

ויעני' ברבינו יונה שם שהקשה וז"ל, "ובכאן יש להקשות דהכא משמע דמים אחרונים מצוה משום קדושה, ובגמ' חולין (דף ק"ה ע"ב) משמע שהם חובה מפני הסכנה, דאמרי' התם מפני מה אמרו מים אחרונים חובה מפני שאדם אוכל אחר סעודתו מלח ויש בו מלח סדומית שמסמא את העינים וכו'.

נאסר, כיון דנקטינן להלכה בגדר שומע כעונה דהשמיעה חשיבא כדיבור והשומע הוא כמברך בעצמו כדיבור השמיעה, והדיבור אסור בערום, יעו"ש בהרחבה.

והשתא אי נימא דנחלקו בזה הב"ח ורב אחא גאון בגדר שומע כעונה, ורב אחא גאון ס"ל בגדרו דאין ענינו דהשמיעה הוי כדיבור וכנ"ל, א"כ נפיק בזה סתירה בדברי הטור, שהרי הטור בסי' קפ"א הנ"ל פסק להלכה כדברי רב אחא גאון דאין נחשב השומע כמברך ומזכיר את השם, ואילו בריש יור"ד פסק הטור דהערום נאסר בשומע כעונה^(א).

וכך נמי מוכרח בדברי הפמ"ג, דהנה יעו"י לעיל בסימן ז' ענף ד' שהרחבנו שם במש"כ הפמ"ג (בסי' ק"ד א"א סק"ז) גבי דינא דידים מטונפות (שחיכך בראשו וכדו' שאסור לברך), דליכא חילוק בזה בין המברך בפיו להיוצא בשומע כעונה, וכשם שאסור לברך בפיו כשידיו מטונפות כך אסור לצאת בשומע כעונה.

ויעו"ש במאי דנתבאר לן דאזיל בזה הפמ"ג לשיטתו, דבירור"ד סי' א' שם גבי ערום, פסק הפמ"ג (במשב"ז ס"ק י"ט) כשיטת התב"ש והמג"א דאע"ג דהערום הותר בהרהור מ"מ בשומע כעונה הוא נאסר, כיון דע"י השמיעה הוא כמברך בעצמו כדיבור השמיעה והדיבור אסור בערום, ולכך נמי ס"ל גבי דינא דידים מטונפות, דכיון דהשומע הוא כמברך בעצמו לכך אסור לו לצאת בשומע כעונה כשידיו מטונפות, יעו"ש בהרחבה.

כמברך בעצמו, א"כ נפיק דסתור הרשב"א משנתו, דמדבריו בשו"ת (מ"ה משו"י"ג והצילו הצ"י נסי' כ"ה, והרמזנו נדנריו נסימן ז' פרק ז' יעו"ש) דמסיק כשיטת ר"י ור"ת דשומע כעונה הוי הפסק בתפילה, מבואר בבירור דס"ל דהשומע הוא כמברך בעצמו כדיבור שמיעתו, ולכך הוי הפסק בתפילה, (יעו"י בזה נהרמזה נסימן ז' שם פרק ז'), וא"כ הרי השומעים הם כמזכירים את השם בעצמם, ומאי חילוק יש בזה בין השומע למברך, וכדהק' הב"ח.

הוא כמברך בעצמו כדיבור שמיעתו, ולכך הקשה בדברי רב אחא גאון דכיון דהשומע הוא כמברך ומזכיר את השם בעצמו, מאי חילוק יש בזה בין השומע למברך, והרי אף השומע הוא מזכיר את השם כדיבור שמיעתו.

ורב אחא גאון שחילק בדין הנטילה בין המברך לשומע, לכאור' מוכח דס"ל בגדר שומע כעונה דאין ענינו דהשמיעה הוי כדיבור והשומע הוא כמברך בעצמו, אלא גדרו הוא דיוצא השומע ידי חובת הברכה באמירת וברכת חברו, ולכך ס"ל דרק המברך שהוא מזכיר את השם בפיו צריך ליטול ידיו משום קדושה, אבל השומעין דאינם מזכירין את השם ורק יוצאים הם יד"ח בברכת המברך, אין צריכין ליטול אלא משום סכנה.

בשיטת רב אחא גאון בדין שומע כעונה גבי ערום ובמי שידיו מטונפות

(ב) אולם מדברי הטור במקו"א מוכרח דהא דס"ל לרב אחא גאון שאין צריך השומע ליטול ידיו, לאו מגדרי שומע כעונה הוא דאתי עלה.

דהנה יעו"י לעיל בסימן ז' (בענף א' שם) שהרחבנו בהא דנחלקו התב"ש והמג"א עם האלי' רבא בדין הערום אם שרי ליה לצאת בשומע כעונה, דבירור"ד סי' א' כתב הטור וז"ל, "וערום לא ישחוט לכתחילה מפני שאינו יכול לברך", והתב"ש והמג"א כתבו בדעת הטור, דהערום אינו רשאי לשחוט ולצאת לברכת השחיטה בשומע כעונה מאחר, דאע"ג דהערום מותר בהרהור בכ"ז בשומע כעונה הוא

(א) וכך נמי מוכרח בשיטת הרשב"א, דיעו"י בדברי הרשב"א בחולין (דף ק"ה ע"ז שס) שכתב בשם הראב"ד כדברי ר' אחא גאון, דקרא דוהתקדשתם לא אזיל אלא על המברך שהוא מזכיר את השם, אבל השומע אינו כמזכיר את השם ואי"צ ליטול ידיו אלא משום סכנה, יעו"ש.

ואי נימא כדכתבו דהוא משום דס"ל להרשב"א בגדר שומע כעונה דהשמיעה לאו כדיבור והשומע אינו

[1234567]

ענף ב

בהדין ד"הכון לקראת אלקיך" אם מחוייב בו השומע

(ד) **עוד** כעין זה לחלק בין המברך בפיו להיוצא ע"י שמיעה, מצינו לענין דין הניגוב, דבסימן קפ"א שם ס"ח כתב השו"ע וז"ל, "יש אומרים שמים אחרונים אינם צריכים ניגוב, ולהרמב"ם מנגב ואח"כ מברך".

ובמג"א שם בסק"ו כתב בשם היש"ש (בחולין פ"ח סי' י') דדוקא המברך צריך לנגב ולא האחרים השומעים, וז"ל היש"ש שם, "ואף שהרמב"ם כתב כל הנוטל ידיו באחרונה מנגב ואח"כ מברך, זהו דוקא למברך שאינו ראוי לברך בברכת השם בלי ניגוב ומשום הכון לקראת אלקיך ישראל, אבל האחרים אינם צריכים ניגוב" עכ"ל.

ולכא"ו ודאי דדברי היש"ש בזה לא תלו בגדר שומע כעונה, שהרי המג"א איהו דס"ל להלכה דהערום נאסר בשומע כעונה כיון דהשמיעה הוי כדיבור (יעו"ב בזה בהרחבה לעיל בסימן ז' ענף א'), וא"כ האיך פסק כדברי היש"ש.

ובהכרח דאף דהשומע הוא כמברך בעצמו, מ"מ האי דינא דהכון לקראת אלקיך לא נהיג

ואי נימא דהא דס"ל לרב אחא גאון דאין צריך השומע ליטול ידיו משום קדושה, הוא משום דס"ל בגדר שומע כעונה דאין נחשב השומע כמברך ומזכיר את השם בעצמו, א"כ ה"ה גבי דינא ידיים מטונפות דאליבא דרב אחא גאון (וכדפסק כן הטור להלכה) רק למברך בפיו אסור לברך כשידיו מטונפות, אבל השומע שאינו מברך בעצמו ורק דנפיק בברכת המברך, שרי ליה לכתחילה לצאת כשידיו מטונפות, ודלא כדכתב הפמ"ג.

(ג) **ובהכרח** דדברי רב אחא גאון לא תלו כלל בגדר שומע כעונה, ושפיר אפשר דאף רב אחא גאון ס"ל בגדר שומע כעונה, דהשמיעה היא כדיבור והשומע הוא כמברך ומתפלל בעצמו כדיבור שמיעתו. (ולענין דינא ידיים מטונפות שפיר ס"ל לרב אחא גאון דליכא חילוק בין השומע למברך, דאף השומע הוא כמברך בפיו דאסור לו לברך כשידיו מטונפות וכדכתב הפמ"ג²).

וישאני גבי דינא ידיים מזוהמות, דבהא ס"ל לרב אחא גאון דהאי דינא דצריך ליטול משום קדושה לא נאמר אלא במי שמזכיר את השם כדיבור פיו דוקא, אבל המזכיר את השם כדיבור שמיעה אינו צריך ליטול. [והב"ח פליג וס"ל דליכא חילוק בזה בין המברך בפיו למברך כדיבור שמיעה, וכיון שהשומע אף הוא מזכיר את השם כדיבור שמיעתו צריך ליטול ידיו].

[אוצר החכמה]

דאי בעי הוה מנקה לידיו, עכ"ל. (יעו"ב בריש סימן י', שהרחבנו בהדין דראוי לבילה גבי שומע כעונה וכדברי הפמ"ג).

וצ"ע בדבריו אמאי לא הביא לדברי הטור גבי ידיים מזוהמות, דכל עיקר ספיקו בדין דראוי לבילה גבי ידיים מטונפות, כבר נפשט בדברי רב אחא גאון (ומדברי הטור שפסק כדבריו), שהרי רב אחא גאון ס"ל דהשומעים שרי להו לצאת בשומע כעונה בידיים מזוהמות, על אף שאינם ראויים לברך בעצמם, ולכא"ו הוא צע"ג.

(ב) אולם עדיין דברי הפמ"ג גבי ידיים מטונפות צ"ע, דיעו"ב בפמ"ג שם (בסימן ק"ד ז"א סק"ז) שכתב וז"ל, "שאלה מי שידיו מטונפות שחייב בראשו וכדו' ושמע חבירו שבירך ונתכוין לצאת אם יכול לאכול הפרי כך וכדו', תשובה, הנה אם ידיו מטונפות ובירך דיעבד אין צריך לחזור וכו', ומיהו י"ל שומע כעונה דוקא בראוי לענות וכדו' כל הראוי לבילה וכו', משא"כ כאן שאין ראוי לענות ידידיו מטונפות וכו', ומ"מ הנך רואה ממ"ש המחבר בכאן דהעומד בתפילה ישתוק ושומע כעונה, משמע דיצא לגמרי וה"ה כה"ג. וידיו מטונפות קיל טפי